

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЦІННІСНИХ ПОТЕНЦІЙ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

У статті досліджується смисл і характер філософсько-антропологічних основ валеології, з'ясовується філософська суть категорії "здоров'я" в парадигмі валеологічного мислення.

В умовах сучасної глобальної духовно-екологічної кризи, одним із проявів якої є продовження погіршення здоров'я людства, виникає природний всезростаючий інтерес до проблеми здоров'я в її загальнонауковому і філософсько-антропологічному вимірах. У цьому контексті привертає все більше уваги валеологія, як наука, заснована на принципово нових підходах до розуміння феномена здоров'я людини, його законів і механізмів зберігання і зміцнення.

Соціокультурний і антропологічний інтерес до цієї науки підсилюється завдяки тому, що криза індивідуального і популяційного здоров'я знаходиться в тісному зв'язку з кризовими явищами екологічного, культурного і духовноорієнтаційного характеру. Виникає необхідність в глибокому філософському і світоглядному переосмисленні наших уявлень про сутність здоров'я, як найважливішої соціальної і екзистенціальної цінності людського буття. Тому є необхідність розв'язати це завдання як на основі філософських так і загальнонаукових підходів.

Валеологічне мислення витікає із основних фундаментальних положень антропокозмизму, одне з яких полягає в тому, що вектор здоров'я запрограмований філогенезом живої речовини, проявом якої є духовно-мисляча людина, органічно пов'язана із Всесвітом єдністю духовно-ментальних (біоінформаційних, семантичних) структур. Ця обставина зумовлює зворотний зв'язок людини із Всесвітом і встановлення якісно нового етапу життя людства - ноосферного.

Характерною рисою цього етапу, відповідно до вчення Вернадського про ноосферу, є перехід інтелектуально-творчої діяльності людства у вирішальну геологічну силу розвитку біосфери, що вимагає від нього нової стратегії в його перетворювальній діяльності і встановлення нових духовно-етичних відносин, які відповідають ноосферному етапу.

Таким чином подолання сучасної глобальної кризи ґрунтується в проблемі переорієнтації світогляду людини і людства, а майбутнє людства залежить від вибору нової стратегії розвитку, яка формується із сучасного розуміння соціокультурної парадигми. Тільки така стратегія здатна зняти згубні протистояння людства зі світом природи і космічним простором, забезпечити органічну єдність людини і Всесвіту та її розвиток у гармонії з усіма формами життя - розвиток, домінантою якого виступає духовно, психічно і фізично здорова особа.

Подібна стратегія може бути сформована на базі такого світогляду, який синтезує в собі не тільки всі філософські і наукові знання про духовно-ментальні, біологічні і психосоматичні основи фізичного здоров'я людини, але й такий, що ґрунтується на положеннях основних принципів фізичної картини світу.

З точки зору спілкування та інформатизації суспільства накопичених різними науками знань про людину, валеологія постає як міждисциплінарна наука, що об'єднує філософію, біологію, екологію, традиційну й нетрадиційну медицину, психологію і педагогіку тощо.

Валеологія, в світлі затверджених нею ідей і принципів, є на нинішньому етапі не тільки специфічною інтегральною наукою про духовне і фізичне здоров'я як окремої людини, так і всього людства на новому етапі його духовно-творчої еволюції, але і синтезом практичних профілактично-оздоровчих знань про структуру і функціонування захисних механізмів людини та їх взаємодії з космосом і біосферою, і використанням знань в екстремальних умовах сучасної екологічної ситуації. Валеологія відкриває реальну можливість для створення нової ненасильницької, енергозберігаючої ідеології і світоорієнтації як окремої людини, так і всього людського суспільства, тобто формування філософсько-гуманітарних основ цивілізації нового тисячоліття. Така постановка питання передбачає вихід суспільної свідомості за традиційні межі застарілої парадигми матеріалістичного погляду на світ з його ідеєю протистояння людини і природи до нових реалій і горизонтів, що відповідають сучасним концепціям наукової картини світу. Вона з точки зору теоретичної фізики, набуває все більш складного характеру, вектором якого виступає розвиток від відсталі, неживої матерії до живої речовини (В.Вернадський) з його вищим структурним проявом - духовно мислячої людської особистості [1, с.273].

Стаючи, «гносеологічним центром» Всесвіту, людина, таким чином, своєю духовно-практичною діяльністю виявляє вплив на навколишню його біосферу і космос, а оскільки в усіх аспектах людської діяльності вирішальну роль відіграє свідомість, то валеологія постулює надзвичайну важливість активного саморозвитку свідомості особи, її відповідальність за своє власне здоров'я і екологію навколишнього світу, як найважливіший чинник її власного благополуччя.

Стан колективної свідомості є результатом інтеграції індивідуальних свідомостей, тому її якість, в своїй основі, визначається якістю цих індивідуальних свідомостей. Ось чому в нинішніх умовах, коли з надзвичайною гостротою постало питання про необхідність кардинальних змін у світоглядних і духовно-моральних орієнтирах світової цивілізації, досягнення яких не можливо без змін на рівні індивідуальної свідомості, особливо виразно проявляється актуальність валеології як науки, яка націлює на активність та відповідальність особистості за своє здоров'я і духовно-творчий розвиток в органічній єдності з оточуючим її природним і соціальним середовищем.

Треба зазначити, що принципи науки про здоров'я заглиблюються своїми коріннями у далеке минуле, до міфологічних часів античності. При чому вже на тому етапі визначились два напрямки у розвитку знань про здоров'я, які умовно можна визначити як західний і східний напрямки. Якщо для східної течії головним був розвиток і досягнення внутрішньої гармонії, то західні оздоровчі системи основну увагу зосереджували на суто фізичному розвитку людини. Необхідно відмітити, що паралельно існує тенденція до керуванням здоров'ям. Особливо яскраво це проявилось у діяльності основоположника медицини - Гіппократа (460- 377 рр. до н.е.), якому належать важливі для валеології думки про

те, що організм зцілює природа і варто вивчати все, що корисне, на основі способу життя ще здорових людей.

У своїй роботі «Согрик Ніррокаїсит», яку можна розглядати як енциклопедію медичних знань того часу, він приділяє багато уваги відомим йому засобам збереження здоров'я і стимулювання захисних сил організму при допомозі сил природи.

Значний внесок у розвиток валеологічних знань вніс лікар і мислитель Авіценна (Абу Ібн Сіна 981-1037 рр.). Так само, як Гіппократ, він у своїй п'ятитомній праці «Канони лікувальної науки» проводить думку про необхідність вивчення здоров'я, а не лікування хвороб.

Серед учених і філософів, які на різних етапах історичного розвитку висловлювали валеологічні думки та ідеї слід згадати Бекона, який проголосив, що «медицина, яка не ґрунтується на філософії, не може бути надійною», і що «перший обов'язок медицини - збереження здоров'я, другий - лікування хворого, третій - продовження життя». Отже, валеологія зосереджує свій інтерес на здоров'ї людини як формі вияву сутності її буття.

Варто зазначити, що питання «філософського виміру» науки про здоров'я виникло не випадково: медицина ігнорувала філософію, але саме стан здоров'я визначає міру здатності людини до пошуку сенсу життя, що в свою чергу веде до розвитку особи, розкриття її духовно-творчих сил.

В ракурсі валеофілософії проблема здоров'я переростає в проблему соціальних перетворень і соціального прогресу, бо тільки валеологія фундаментально вирішує проблему гармонійної єдності таких різнопланових елементів сучасної структури суспільства, як людина - природа - економіка - національні інтереси - особисті інтереси.

Здоров'я є ключовою категорією валеології та інтегральним показником гармонії людини, поєднує валеологію з філософською антропологією та іншими науками про людину, але в той же час визначає її специфіку і окреслює сферу її самобутності. На відміну від філософської антропології як рефлексії про загальні якості, які можна досягнути розумом і можливості людини в системі світобудови, валеологія є синтезом філософсько-світоглядних уявлень про людину і конкретно-наукових знань про механізми функціонування людського організму, якими експериментально перевіряються методи і способи їх регулювання і стимулювання [2, с.19].

Філософія здоров'я відкриває нову предметну галузь аналізу, для якої в теорії не має прецеденту. Вона пропонує шлях пізнання людини через категорію «здоров'я», яка будучи ціннісною категорією, подає людину як усвідомлену, відповідальну істоту, здатну до управління психоемоційним і фізичним станом. Нова наука про людину, не обмежуючись межами традиційних наукових парадигм, має можливість досліджувати еволюцію такого феномена, як свідомість у межах самотворчої концепції здоров'я, в якій досягнення здоров'я неможливе без самопізнання, самопостереження, самоконтролю. Саме ці обставини закріплюють за валеологією статус сучасної наукової дисципліни з вираженою філософсько-антропологічною і соціокультурною спрямованістю.

Сьогодні як ніколи гостро стоїть питання про виживання людини. У зв'язку з цим необхідне філософське осмислення феномену «здоров'я», тому, що закріплення за ним статусу філософського поняття дозволяє його використовувати

як інструмент не тільки по відношенню до індивіда, але й окремих груп людей, соціальним верствам населення, суспільству в цілому.

Розуміння здоров'я, що базується на наукових даних про характер і специфіку еволюції живої речовини, способах її адаптації до середовища свого існування, відкриває можливість глибоких підходів до розуміння феномену людини.

Література

1. Вернадский В.И. Живое вещество и биосфера. - М., Наука, 1994. - С. 273.
2. Кулиниченко В.Л. Начало валеософии //Валеология: становление и пути развития //(Сборник научных трудов). - Севастополь, "Лаукар", 1999. - С. 19